

ki düşünce ve muhakemesini, tek taraflı olarak memleketi olan Almanya noktai nazarından yürütmüş olduğu söylenebilir.

Lossos'un eseri, muhteviyatı hakkında kısaca bir fikir vermekten ibaret olan bu satırların hududunu aşacak derecede uzun bir münakaşaya mevzu olmağa değer mahiyettedir. Fakat eserin her halde, para sistemlerinin, devletlerarası tediye muamelelerinin ve dış ticaretin yarış edercesine vukubulmakta olan inkişafı sırasında, istikbalde vücutte gelecek müesseselerin çizgilerini şimdiden tebarüz ettirmeğe yarayacak müsbet bir yardım teşkil etmekte olduğuna şüphe yoktur.

*Prof. Dr. Dobretsberger*

*M. ZÜHTÜ İNHAN: İşletme ekonomisi. Birinci kısım: İdare fonksiyonu ve prensipleri. — 761 sahife. — İstanbul, 1940 (1934 - 1935 senesi takrirleri).*

Bu kitap Türkiyede işletme iktisadı ilmi sahasında intişar eden ve miktarları pek az olan eserlerden biridir. Eserin müellifi İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinde bu ilmin hocasıdır. Memleketimizde yeniden yeniye tedris edilmekte olan işletme iktisadı ilminin mümessili olmak sıfatıyla, eserin yanında, müellifin şahsı da ayrıca dikkat ve alâkayı celbetmektedir.

Bu yazının sahibi de aynı ilmin İstanbul Üniversitesindeki mümessili olmak hasebile meslekdaşı Zühtü'nün eserini okumaları için talebesine tavsiye etmiştir. Bu kitabiyatın gayesi ise eserin hedef ve karakteri hakkında izahat vermek ve daha mühim olarak işletme iktisadı ilmine ait ne gibi problemlerin eserde mevzuubahs edildiklerini tebarüz ettirmektir. Bunun sebebine gelince; yazı sahibinin edindiği tecrübelerle göre, talebe kendilerine tavsiye edilen kitapları okurken bu kitapların hususiyetlerini ve hattâ aynı mevzu üzerinde yazılmış olan münferit neşriyat arasındaki farkları gözetmezler. Diğer tabirle ifade edilmek lâzım gelirse, bir kitap diğeri gibi okunur ve bunun neticesi olarak ta talebenin okuduğu kitaplardan kafasında kalan malûmatı müsmir bir şekilde kullanması ve dersleri tamamlayıcı mahiyette olan eserlerden istifadesi pek az

mümkün olur. Hiç şüphesiz meslekdaşımız *Zühtü*'nün de nazarı dikkatten uzak tutmadığı gibi, umumî mahiyette olmayıp, işletme iktisadı ilminin yalnız bir sahasına temas eden ve ilmin muayyen meselelerini bahis mevzuu eden bu gibi eserlerin mütalâasında, talebenin tahsil etmekte olduğu ilmî sahanın hangi meselelerini bu kitapta bulabileceğini bilmesi lâzımdır. Aksi takdirde, yukarıda da söylediğimiz gibi, istifade pek az olur.

Evveleminde şu noktayı tebarüz ettirelim ki *Zühtü*'nün kitabı umumî işletme iktisadı ilminin yalnız bir sahasını, yani teşkilât meselelerini incelemektedir. Ayrıca, bu kitabı eline alan bir talebenin kitaptan istifade edebilmesi için, işletme iktisadı ilminin mukaddimesine ait bir çok bilgilerle birlikte bu ilim hakkında esaslı malûmatla da mücehhez olması ve ilmin mahiyetine nüfuz etmiş bulunması şarttır. Şu halde *Zühtü*'nün yukarıda ismi geçen eseri, ancak muayyen tahsil görmüş talebe için istifadeyi muciptir.

Teşkilât ilmi, işletme iktisadı ilminin büyük bir şubesi olan «işletmenin bünyesi» faslının bir kısmını teşkil eder. Bilûmum teşkilât meselelerini ihtiva eden ve bu meseleleri toplu bir halde câmi olan bir esere alman lisanında da tesadüf edilmez. Bizim türkçeye tercüme edilerek neşredilen ve esas itibarile işletmenin bünyesi bahsine tahsis edilmiş bulunan işletme iktisadı ilminin birinci cildinde, teşkilâta ait verdiğimiz izahatla, umumî iktisat prensiplerinden umumî kâide ve düsturların istihracı ve nihayet yine aynı prensiplerden çıkarılan usulleri göstermek gibi bir gaye takip ettik ve eserin telifinde böyle bir usulü tecrübe ettik. Buna mukabil ingiliz, amerikan ve alman dillerinde teşkilât sistemleri hakkında mevcut vâsi neşriyat, muayyen müelliflerin fikir ve tetkiklerini ihtiva eder. Bu neşriyat meyanında en ziyade tanınmış bir eser olan ve esas itibarile yalnız sınaî istihsal vetiresini nazarı dikkate alan *Taylor*'un «İşletmenin ilmî bir şekilde idaresi» isimli kitabıdır. Aynı husus *Henri Fayol*'ün 1916 senesinde neşrettiği «Umumî ve sınaî idare» namındaki kitabı için de söylenebilir. Bahis mevzuu olan bu iki müellifin tesis ettikleri sistemler kül halinde ve eksiksiz ve noksansız bir şekilde tatbikata ve amelî sahaya intikal etmiyerek, ancak mezkûr sistemlerden bazı fikirler pratik hayatta yer bulmuşlardır. Diğer taraftan bu müelliflere ait bir çok düşünce ve fikirlerin evveldenberi mevcudiyetleri malûmdur. Fikrimize göre, işletme iktisadı ilmini tahsil eden talebe yalnız münferit ve dağılık fikirleri değil, fakat aynı zamanda teşkilât sahasına ait sistemleri heyeti umumiyelerile ve bir kül olarak öğrenmek mecburiyetinde-

dirler. Ekseriya, müellifin kastedtiği bazı hususlar hakkında izahat vermek ve teşkilât ilmine ait prensiplerin tatbikatta nasıl istimal edileceklerini misallerle göstermek zarurîdir.

Kitabın mütalâasından da anlaşılacağı üzere bu zarureti *Zühtü İnhan* da nazarı dikkate almıştır. Eserin vücuda getirilmesinde *Taylor*'un fikirleri yanında bilhassa *Fayol*'ün yukarıda ismi geçen kitabının esas olarak ele alındığı anlaşılmakta ve heyeti umumiyesi itibarile eserin *Fayol*'ün kitabının bünyesine tevafuk ettiği de görülmektedir.

*İşletmenin idarî vazifeleri ve uzuvları, umumî idare prensip ve kaideleri, iş bölümü prensipi, otorite prensipi, disiplin, kumanda birliği prensipi, idare birliği prensipi, şahsî menfaatin umumî menfaate tâbiliği, ücret meseleleri, merkezileştirme, sıra, sıralılık, sıralanma, tertiplilik prensipi, hakkaniyet prensipi, memur istikrarı prensipi, davranışk ve mes'uliyet prensipi, memur birliği prensipi, idare unsurları ve fülleri* ve bilhassa tasarlama prensipi gibi bazı usul ve kaideler kitabın muhtevasını teşkil etmektedirler.

İdare problemlerine hususî ve büyükçe bir fasıl tahsis edilmiştir. Kitabın son kısmını kumanda, âhenleştirme ve kontrol meselelerinin tetkiki teşkil etmektedir.

Böylece eseri okuyan kimse başta *Fayol*'e ait fikirler olmak üzere, teşkilât meseleleri hakkında malûmat sahibi olmaktadır. Kitapta diğer teşkilâtçılara ait fikirlerin de bir çok defalar nazarı dikkate alındıklarını söylemeden geçemeyeceğiz. Keza *Zühtü* yerinde olarak, alâkalı diğer bütün meseleleri de yalnız nakil ile iktifa etmiyerek bunlara kendi fikirlerini de ilâve etmiştir. Her halde *Zühtü İnhan*'ın kitabını okuyan herkes türkçeye tercüme ve neşredilmiş bulunan *Fayol*'ün eserini daha iyi anlamağa imkân ve fırsat bulmuş olacaktır. Bununla beraber yalnız hayatta muvaffak olmuş büyük teşkilâtçıların fikirlerini öğrenmekle iş bitmez; bunlardan başka teşkilât ilmine ait ve muayyen teşkilâtçıların fikirlerine tâbi ve bağlı olmıyan umumî esas ve kaidelerin tanınması da zarurîdir. Bu suretle talebe hayatta daima karşılaşacağı çeşitli teşkilât vazifelerinin hususunda bir elâstikiyet iktisap etmiş olur.

*Zühtü*'nün kitabı meşgul olduğu saha ve mevzu bakımından yi mucip fikir ve düşünceleri ihtiva etmektedir. Hususile ait muhtelif mefhum ve tabirlerin zamanla tebellür eden sıklıklarını havi olan «Teşkilât» namındaki fasıl, muhtemelen istilahlarla alâkalı olanlar için son derece şayanı dik-

Eserde münderiç fikirlerden hakkile istifade edebilmek için, okuyucunun eserin talî ismi olan «İdare fonksiyonu prensipleri» unvanına dikkat etmesi lâzımdır. Tabiatile böyle bir unvan veya isim, münferit teşkilâtçılara ait fikirleri hareket noktası ittihaz etmek suretile evvelemerde *Türk iktisadî hayatının ihtiyaç ve zaruretlerinin* düşünülmesi lâzım geldiğini ifade etmektedir. Tamamen umumî esas ve kaidelerle alâkadar bulunmadıkça teşkilâta ait fikirler çok nadir hallerde bilâistisna her memlekete kabili tatbiktir. Her memlekete tatbik kabiliyeti olmıyan teşkilâta ait fikirlere misal olmak üzere *Fayol*'ün işin kontrolü, ücret meseleleri, işçi, memur, müdür ve idarecilerin haslet ve hususiyetleri gibi fikirleri gösterilebilir. Meselâ *Fayol* bir direktörün faaliyeti için zarurî olan liyakat ve ehliyeti riyazî bir şekilde aşağıdaki unsurlara taksim etmektedir: İdarî kabiliyet, teknik kabiliyet, ticarî kabiliyet, malî kabiliyet, emniyetlendirme kabiliyeti, muhasebe kabiliyeti. Böylece direktörün umumî ehliyet ve kabiliyeti yüz ile ifade edilerek, yukarıda sayılan muhtelif unsurlar muayyen yüzdelerle gösterilmektedir. Hiç şüphesiz bir insanın umumî ehliyet ve liyakatini bu şekilde yüzdelere bölmek büyük bir muhataraya ve hesap yanlışlığına münker olabileceği gibi, fikrimizce ruhî temayüllerin yüzdelerle taksimi suretile tahlili de zaten mümkün değildir (17 ve müteakıp sahifelere bak).

Memleketimizin bir taraftan iktisadî sahada arzettiği tenevvü ve diğer taraftan işletmelerin cesamet ve şekillerindeki çeşitlilikten dolayı, teşkilât meselelerini münferit işletmelerin hususiyetlerine uygun bir şekilde araştırmak, tetkik ve tahlil etmek, teşekküre değer bir meşguliyet ve faaliyet olurdu.

Bu gibi meselelerle uğraşacak herkes için *Zühtü*'nün kitabı mükemmel bir yardımcıdır.

Prof. Dr. A. Isaac